

Cliquet, R, D. Avramov (2018), *Evolution Science and Ethics in the Third Millennium. Challenges and Choices for Humankind*. Pp. XIII, 538; 15 illustrations; ISBN 978-3-319-73089-9. Springer

<http://www.springer.com/gp/book/9783319730899#otherversion=97833197303030905>

(Klike, R., D. Avramov (2018) *Evoluciona nauka i etika u trećem milenijumu. Izazovi i izbori za ljudski rod*, Springer, str 538+XIII.)

U svojoj najnovijoj, veoma originalnoj, naučno kompleksnoj, izazovnoj i obimnoj knjizi, renomirani autori, evropski i svetski biološki antropolog i socijalni biolog, dr. Robert Klike, profesor emeritus Odeljenja za populacione studije Univerziteta u Gentu, Belgija, i dr. Dragana Avramov (Population and Social Policy Consultants, Director, Brussels, Belgium), zastupaju tezu da naučno znanje o dugotrajnom procesu razvoja ljudske vrste (hominizacija) može da stvori jedinstven, racionalni pristup, koji bi definisao etičke smernice za budući filogenetski i ontogenetski razvoj u narednim etapama modernizuje i globalizacije, a u kontekstu održive ekologije našeg ograničenog planetarnog okruženja. Ta osnovna teza je ne samo dobro argumentovana kroz celu knjigu, već je potkrepljena obimnim korišćenim izvorima, a odbranjena je zahvaljujući veoma dobro utemeljenom, interdisciplinarnom istraživačkom pristupu autora.

Studija je zasnovana na teorijskom okviru koji je prof. Robert Klike postavio u svojoj prethodnoj knjizi, „Biosocijalne interakcije u modernizaciji“ (Cliquet, 2010, vidi moj prikaz u Sociologiji 1/2014), gde se etički aspekti razmatraju u odnosu na svaki od glavnih

bioloških izvora ljudske raznovrsnosti: individualni, inter-personalni, intergrupni i međugeneracijski.

U najnovijoj knjizi, Klike i Avramov, konfrontirajući procese hominizacije i modernizacije, razmatraju neophodne, buduće promene vrednosti i normi sa ciljem bolje adaptacije na izazove i šanse narednih faza modernizacije, da bi ljudska vrsta dalje evoluirala. Pogled u budućnost modernizacije podrazumeva preispitivanje kako da se prevaziđu mnogobrojne sadašnje pretnje nad čovekom: uništavanje bio-diverziteta, degradacija prirodnih resursa, prenaseljenost, nerazvijenost, preterana potrošnja, zagađenje prirodne sredine, klimatske promene izazvane čovekovim delovanjem, neokolonijalna eksploatacija, pretnje masovnim uništenjem atomskim, biološkim, hemijskim naoružanjem. Međutim, kako autori naglašavaju, budući izbori koji stoje pred nama, nisu tehnološke, nego *moralne* prirode. Knjiga posmatra ekološke, biološke i razvojne tendencije u narednim dekadama sve do kraja XXI veka.

Mada je tokom poslednjih decenija, publikovano mnogo naslova na svaku od tema kojima se

Klike i Avramov bave u svojoj knizi "Evoluciona nauka i etika", ipak se originalnost ove njihove knjige ogleda u činjenici da autori ne samo da teorijski raspravljaju o vezama između evolucione nauke i etike, već razvijaju i svoj aplikativni pristup u odnosu na savremene izazove sa kojima se ljudski rod susreće.

U uvodnom poglavlju autori objašnjavaju kako su evolucionari mehanizmi doprineli: oblikovanju većine urođenih (genetski i neurološki predodređenih) predispozicija za moralna osećanja, kao i razvoju univerzalnih moralnih vrednosti i normi. Ovo poglavljje će verovatno, u celini, ili u delovima, bito teško razumljivo široj čitalačkoj publici, odnosno laicima, a pogotovu će zbuniti i začuditi one koji su bili ubeđeni da je moralnost autonomni, čak, Božanski fenomen, koji se razvio potpuno nezavisno od Darvinovih procesa prirodne selekcije.

Sledeća dva poglavlja se odnose na analizu i ocenu glavnih tradicionalnih religijskih i modernih, sekularnih ideologija (liberalizam, socijalizam, feminizam, ekologizam, egalitarizam, kapitalizam, meritokratizam) iz ugla dugoročnog, evolucionog pristupa, a u kontekstu sadašnjeg i budućeg procesa modernizacije i ekološki održivog okruženja. Autori zaključuju da, tradicionalne religije, iako usklađene sa evolucionim principima, kad je reč o mnogim, osnovnim, moralnim načelima, danas međutim, nemaju više moć prilagođavanja na nove kulturne i društvene promene. Ne samo zbog razvoja i primene modernog naučnog saznanja, već i zato što su se pokazale maladaptivnima u novom, savremenom okruženju.

Kada je reč o sekularnim uverenjima, Klike i Avramov tvrde, da sve demokratske ideologije uključuju moralne principe i prakse, koje iako korisne, samo se delimično mogu iskoristiti kao kamen temeljac za izgradnju jedne univerzalne, na evoluciji zasnovane etike prilagođene budućoj modernizaciji. Osnovna odlika svih sekularnih ideologija je fragmentisanost i kratkoročna perspektiva. Moderne, sekularne ideologije ne podstiču jačanje moralnih principa i praksi na makro – ili interpersonalnom planu.

Polazeći, dakle, od prevaziđenosti, maladaptivnosti tradicionalnih religija i nedostataka modernih sekularnih ideologija, autori u centralnom delu svoje knjige, postavljaju osnove za svoje originalno stanovište da evolucionarna nauka može da pruži okvir za razvoj globalne i inkluzivne etike, koja bi bolje odgovorila na postojeće, egzistencijalne i buduće izazove sa kojima će se ljudska vrsta susretati. Takva evolucionarna etika će pomoći u usmeravanju čovečanstva ka višim i bezbednijim nivoima buduće biološke i kulturne evolucije. Oni tvrde i dokazuju da – dalji razvoj modernizacije uz održivu ekologiju – predstavlja preliminarni uslov za postizanje glavnog cilja naučno zasnovane univerzalne i inkluzivne moralnosti – što je preduslov narednog, neometanog napredovanja ljudske vrste. Reč je o izboru koji autori brane nasuprot mogućim alternativnim scenarijima, kao što su: nestanak ljudske vrste, stagnacija ili propadanje.

Iz navedenog, centralnog etičkog cilja, zasnovanog na evolucionom argumentu, autori izvode nekoliko

opštih ciljeva – optimalni ontogenetski razvoj, promocija kvaliteta života, promocija jednakosti, prelaz od pretežno takmičarskih odnosa ka saradnji, promocija univerzalizma. Potom, u sledećim poglavljima, oni primenjuju svoj evolucioni etički pristup na glavne izvore bio-socijalne različitosti, koji su hijerarhijski klasifikovani prema stepenu složenosti: (1) na individualnom planu: individualne razlike prema opštim biološkim crtama, i posebno, prema starosti i polu; (2) na grupnom nivou: razlike i odnosi među ljudima prema vezama srodstva, socijalne klase/rase/etniciteta/ideologije, nacionalne pripadnosti; (3) na generacijskom nivou: zamena generacija.

Za svaku od tema koju su obrađivali u svojoj knjizi, autori su pokušali da razviju svoje stanovište primenom jednog holističkog pristupa, uzimajući u obzir ne samo biološke, evolucione procese u dugoročnoj perspektivi, već i socio kulturne promene, kao i ekološka ograničenja. U tom smislu, njihov naučni doprinos je, u punom smislu, jasno i fundamentalno interdisciplinaran.

Osim što pružaju argumente u korist svojih stanovišta i tumačenja, autori takođe sistematski razmatraju i odbacuju kontraargumente i suprotstavljena gledišta. To se posebno odnosi na gledišta koja potiču od ranijih religijskih uverenja i sadašnjih partikularnih, sekularnih pogleda na svet. Bez sumnje, ova će knjiga podstaći raznolike reakcije ili će čak biti višestruko provokativna. U svakom slučaju, mnogi njeni delovi direktno se suprotstavljaju savremenim trendovima, zabrudama i politikama. Tako, autori ističu potrebu da se

veličina stanovništva sveta dovede u ravnotežu sa višim potrebama za kvalitetom stanovništva i ekološkom održivošću, potrebu da se snažno kontrolišu izvori unutargrupne moći u korist više globalnog/univerzalnog pristupa, potrebu da se podstiču kooperativni na štetu kompetitivnih poriva na međugrupnom i unutargrupnom planu, itd.

U solidno argumentovanim i dokumentovanim delovima svoje knjige, autori raspravljaju široko rasprostranjene etičke zablude, kao na primer, nemogućnost dedukcije vrednosti iz činjenica, zatim problem održivosti i jačanja multikulturalizma, navodnu suprotstavljenost meritokratskih i egalitarnih politika, zatim, tobožnju nespojivost potrebe za poboljšanjem ljudi sa brigom za ljude sa ograničenim sposobnostim ili, pak, nespojivost etičkih ciljeva usmerenih ka pojedincu nasuprot etičkih ciljeva usmerenih ka populaciji ili društvu, itd. Studija izlaže i odbacuje mnoge uobičajene, prethodne i savremene predrasude i prevaziđene pristrasnosti.

Najzad, u svom zaključnom poglavlju, autori pozivaju tradicionalne i savremene think tank-ove i donosioce odluka da preispitaju svoja etička, filozofska i teološka uverenja u dugoročnoj evolucionoj perspektivi i da pokušaju da pronađu zajedničku osnovu za ciljeve i akcije u cilju razrešavanja ne samo postojećih, svetskih izazova sa kojima se susreće ljudska vrsta, već i da usmere čovečanstvo ka takvoj budućnosti u kojoj će značajno uvećane sposobnosti omogućiti da se dostignu mnogo viši nivoi razvoja čoveka i njegova humanizacija (hominizacija i humanizacija).

Na kraju, mada ne i na poslednjem mestu, ova vredna knjiga o evolucionoj etici bi trebalo da bude od interesa različitim humanističkim, bihejvioralnim i društvenim naukama, kao što su biološka i kulturna antropologija, biologija, sociologija, etika, filozofija i teologija. Iako je pretežno namenjena naučnicima, istraživačima i studentima u društvenim naukama, odnosno naukama o čoveku, ona se zapravo tiče običnih ljudi, jer se na sveobuhvatan

način bavi dugoročnim izazovima koji stoje pred ljudskom vrstom. Donosioci odluka mogu pronaći teme i razmišljanja koja mogu biti od pomoći da bolje razumeju, odakle smo došli i kuda idemo, i da ih inspirišu da preduzmu akciju ili da orijentišu buduće pravce delovanja imajući u vidu dugotrajniju perspektivu.

Mirjana Bobić